

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 92 1971

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1972

hemeauffassungen, die wir als Bilder einer 'grünen', einer 'schwarzen' und einer 'roten' Boheme bezeichnen. Das erste spiegelt den Glanz (Jugend, Freiheit, Heiterkeit, Farbigkeit), das zweite das Elend (Armut, Laster, Verzweiflung), das dritte 'Trotz und Kampf der Boheme.'

Ett större kapitel ägnar Kreuzer åt »Typen der erzählenden Boheme-Darstellung»; här analyseras först förutom Murgers roman »als antimurgeristisches Boheme-Buch» Jules Vallès' *Les Réfractaires* och i anslutning härtill bl. a. också Vallès' självbiografiska jagroman *Jacques Vingtras* som ju spelat en roll för Strindbergs Tjänstekvinnans son. De *strukturtyper* som Kreuzer menar sig utskilja utgörs dels av »Szenen aus dem Leben der Boheme» — här exemplifieras vidare med Strindbergs *Das rote Zimmer* men också bl. a. med Faulkners *Mosquitoes* (»Wir wollen weder historische Linien verfolgen noch Vorhandenes erschöpfend dokumentieren, aber einen Typus verdeutlichen») — och ytterligare dels av »Romane der ascendierenden und der transitorischen Boheme-Existenz», dels av »der Roman der durativen Boheme-Existenz». De båda senare avgränsningarna har som synes fått något ogenomträngliga och spekulativa rubriceringar; vad det rör sig om är i förra fallet en skildring där hjälten genomgår en positiv utveckling med en problematisk, bohemisk genomgångsfas, medan det i senare fallet i stället är fråga om ett jag som går upp i att spegla sig själv och sitt medvetandesinnehåll (här behandlas t. ex. Hans Jægers *Fra Kristiania-Bohemen* och Przybyszewskis *trilogi Homo Sapiens*).

Det största utrymmet ägnar Helmut Kreuzer åt inställningar och förhållningssätt inom bohemien och här går han sannerligen tillväga med en äkta tysk grundlighet. Han behandlar högst konkret »die äussere Erscheinung des Bohemiens», bohemernas bindning vid offentliga lokaler (»Café, Künstlerkneipe, Kabarett»), vidare bl. a. förhållandet till »Städtisch-industriellen Zivilisation und ihrer Geldwirtschaft», till bok- och konstmarknaden och till politiken. Problemet »Boheme und Politik» blir i själva verket alldeles speciellt uppmärksammat och Kreuzer förflyttar sig som vanligt i sin framställning snabbt över halvtannat århundrade. Han studerar sålunda bohemens affinitet med anarkismen ända fram till studentorligheterna på 1960-talet och han redogör för både pacifismen och krigsbejakelsen inom bohemkretsarna. Vad Kreuzer däremot föga eller inte alls dröjer vid är som han själv konstaterar i förordet »das Verhältnis zu Familie, Sexualität und Narkotismus, die philosophisch-religiösen und die literarisch-künstlerischen

Tendenzen und Praktiken». Helmut Kreuzer vars enorma energi tydligen inte står åt hejda, ger emellertid ett löfte för framtiden: »das (und anderes) wird später auszugleichen sein.»

Naturligtvis är det högst problematiskt om bohemien verkligen kan behandlas som ett så homogent begrepp som Helmut Kreuzer förutsätter. En svensk läsare får anledning associera till de svepande karakteristikerna som Gunnar Ahlström gör i slutkapitlet av *Det moderna genombrottet i Norden* (1947), där han talar om »den bohemisering som följer alla emancipationsrörelser med sin gäckssamma döds-skugga!» Men Kreuzers typiseringar och systematiseringar ger i varje fall många tankeställare. »Mich würde freuen», förklarar han, »wenn ich Nachfolger fände, die die Grenzen meines Ansatzes in entgegengesetzten Richtungen überschritten (was ich auch selbst noch zu tun hoffe).» Det bör också framhållas att Kreuzer själv efterlyser undersökningar som just är inriktade på bohemens tidsmässiga, regionella och individuella differentieringar. Han gör rentav i vad han betecknar som en provisorisk skiss (i anslutning till den inledande forskningsöversikten) ett försök att litet närmare bestämma »die Boheme als gesellschafts- und literaturgeschichtliches Phänomen». På denna punkt borde han väl kunna få också svenska efterföljare med sociologisk orientering.

Ulf Wittrock

Walter Schönau: *Sigmund Freuds Prosa. Literarische Elemente seines Stils*. J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung. Stuttgart 1968.

I *Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse* (1932) försatte sig Sigmund Freud på nytt till hörsalen och föreläsningsskatedern; det var emellertid bara en fantasi, framhåller han i företalet, ty föreläsningssamheten hade han lagt av sedan länge. Men hänvändelsen till en publik — »mina damer och herrar!» — kunde hjälpa honom, betonar Freud, »så att jag när jag fördjupar mig i ämnet inte glömmer hänsynen till läsaren». Att Freud hade en överlägsen pedagogisk skicklighet framhålls av Ernest Jones i hans biografi och Walter Schönau tar i sin bok om Sigmund Freuds Prosa inledningsvis just upp frågan »welche Rolle die Berücksichtigung des Lesers als Gestaltungsprinzip spielt». Flera uttalanden av Freud visar hur mån han var om att fixera vad Schönau kallar hans »Zielpublikum». I de fiktiva föreläsningarna i andra delen av *Orientering i psykoanalysen* (sv. övers.

1955) heter det sålunda: »Även denna gång erbjuder föreläsningarna föga nytt åt analytikern av facket och vänder sig till de många bildade läsare som man gärna ville tillskriva ett välvilligt om än inte alltför djupgående intresse för den unga vetenskapens egenart och nya landvinningar.»

Som sin enda egentliga föregångare i studiet av Freuds prosa anför Schönau schweizaren Walter Muschgs stora essä »Freud als Schriftsteller» (1930). Året förut hade för övrigt Thomas Mann i sin uppsats »Die Stellung Freuds in der modernen Geistesgeschichte» särskilt lovpriat dennes avhandling »Totem und Tabu»; här ställdes man i sanning inför »die Welt der Dichter und Schriftsteller», konstaterade Mann: »Ihr gehört diese Komposition unzweifelhaft zu; sie ist nicht Gelehrten- Alltags- und Kärnerwerk, sondern ein Stück Weltliteratur.»

Några år senare (1936) karakteriserade Mann i sin andra stora Freudessä denne såsom »ein Künstler des Gedankes wie Schopenhauer und wie er ein europäischer Schriftsteller». Walter Schönau inriktar sin undersökning framför allt på »essayistische und allgemeinverständliche Schriften» i Freuds produktion, men han betonar energiskt att »das Literarisch-Ästhetische» för Freud helt var underordnat de vetenskapliga intentionerna. I själva verket förefanns tydligen hos Freud en direkt aversion mot att få de konstnärliga kvalitéerna i hans skriftställarskap alltför mycket framhävda. En amerikansk psykiater berättar: »Freud was rather indignant (perhaps a suspicious circumstance!) when I once told him he was an artist. But he is an artist!» Jag tror att Schönau drar den rätta konklusionen: »In der Umdeutung zum Künstler sah Freud einen Versuch zur Verharmlosung seiner Forschungsergebnisse.» Han ville göra en boskillnad mellan skönlitteratur och vetenskap: »Und versuchen Sie nicht, mir Literatur anstatt Wissenschaft zu geben», heter det en gång.

Ofta citerad är en passus där Freud förklarar om sjukdomshistorierna i Studien über Hysterie (1895) att de kunde läsas som noveller »und dass sie sozusagen des ersten Gepräges der Wissenschaftlichkeit entbehren». Till dem som anknutit till detta yttrande hör Gunnar Brandell som ju i sin studie över Freud och sekelsluter hävdar att denne hämtat byggstenar från Ibsen och den moderna romanpsykologin. »Det är uppenbart att Freud kände till de nya, radikala och ibland revolutionära skriftställarna, innan han började utforma sin psykologiska uppfattning.» Brandell konstaterar vidare att Freud gärna åberopade sig på litterära auktoriteter — »men alltid i syfte att få sina egna

meningar bekräftade, inte att visa på deras försättningar. Därmed utplånas det idéhistoriska perspektivet.»

I Walter Schönaus bok kommer det emellertid föga an på de idéhistoriska frågeställningarna — när han diskuterar de många olika tolkningar som gjorts av mottot till Traumdeutung (»Om jag inte kan beveka gudarna, skall jag i varje fall uppröra underjordens makter») missar han för övrigt Brandells hypotes om att detta andrahandsцитат hämtats från Georg Brandes' bok om Lasalle och på så vis tycks rymma »en dold solidaritetsförklaring» med genombrottsradikalismen. Att mottot i sin »Mehrschichtigkeit» också har en prometeisk innebörd, menar likväl Schönau — trots Freuds eget bistra avvisande: »Was können Sie daran 'prometheisch' finden?»

Slutkapitlet ägnar Schönau åt tre »Einzelninterpretationen», varav en just gäller en av de novellistiska sjukdomsbeskrivningarna i Studien über Hysterie, den andra en livsfilosofisk betraktelse mot bakgrund av första världskrigets utbrott och den tredje inledningsföreläsningen »zur Einführung in die Psychoanalyse» — med andra ord Freud som berättare, som essäist och som talare. Som stilförebild har Freud själv en gång utpekat Lessing och Schönau anser att denne varit viktig som en förebild, även om det historiska och andliga avståndet är alltför stort för att man hos Freud skulle kunna tala »von einem unverkennbaren Lessing-Stil». I övrigt analyseras Freuds bruk av mottot och citat, av maximer och aforismer, av metaforer och jämförelser. Mest intressant är väl kapitlet om Die Bildlichkeit. Som Curtius framhållit har den tyska filosofiska litteraturen som en fast topos haft hieroglyf- eller chifferskriften. Metaforen överförs av Freud på drömmen, på felhandlingarna osv. Överhuvud taget erbjuder Walter Schönaus sorgfälliga stilstudie en god överblick över Freuds mer frekventa och iögonfallande uttrycksmedel. Det blir klarare än förut hur förankrad han var som skriftställare i en borgerlig »Hochkulturzeit» och hur väl han behärskade den traditionella retorikens instrument — till skillnad exempelvis från Jung, som var en klen skribent.

Ulf Wittrock

Loup de Fages: *Edith Södergran*. Les Nouvelles Éditions Debesse. Paris 1970.

Edith Södergrans lyrik finns översatt till tyska av ingen mindre än Nelly Sachs och till franska av framlidne Pierre Naert. Förlaget Debesse som utgav Poèmes du pays qui n'est pas